

Biuletenio tematika ir tema

Kultūra ir kultūros politika

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas Memorialinių muziejų pertvarka Vilniuje

Esminiai žodžiai

Muziejai, memorialiniai muziejai, memorialinių muziejų pertvarka, istorinė atmintis, Vilniaus miesto savivaldybė

Serija ir registracijos numeris

R-2025-1

Leidimo data

2025-02-14

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras

Analitinė apžvalga Kita

Šaltiniai: kategorijos

- Teisės aktai Politinė komunikacija
 Analitinių centrų kūriniai / leidiniai
 Žiniasklaidos turinys Socialinių tinklų turinys
 Statistiniai duomenys Mokslo darbai
 Metainformaciniai produktai
 Išviešinti slapti / privatūs duomenys

Šaltiniai: nuo - iki

1995 06 08 -
2024 05 31

Šaltiniai: kalbos

- Lietuvių k. Lenkų k.
 Anglų k. Kitos ES kalbos
 Rusų k. Kitos

Citavimui (APA stiliumi)

Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2025). *Memorialinių muziejų pertvarka Vilniuje* (R-2025-1). Vilnius.

Kontaktiniai duomenys

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51, 01109 Vilnius.

Turinio apžvalga

Šioje analitinėje apžvalgoje pristatoma:

- memorialinių muziejų bruožai pasauliniame kontekste, jų vieta visoje muziejų sistemoje;
- Lietuvoje veikiančių memorialinių muziejų situacijos apžvalga;
- sprendimas dėl memorialinių muziejų veiklos pobūdžio Vilniuje pakeitimo;
- šio sprendimo atgarsiai visuomenėje.

1. Įžanga

Muziejų reikšmė kultūros lauke yra daugialypė. Pirmiausia - tai terpė, kurioje saugomas kultūrinis tautos paveldas, tačiau tai ne tik istorijos ir meno saugyklos, bet ir erdvės visuomenės švietimui, identiteto formavimui bei kūrybiniam įkvėpimui. Muziejai saugo istorinę praeities atmintį, stiprina kultūrinį paveldą, palaiko dialogą tarp kartų ir skatina diskusijas apie socialines, politines ar moralines temas. Kultūros sektoriuje muziejai tampa jungtimi tarp praeities ir dabarties, formuojančia pasaulio raidos ir istorijos įvykių įvairovę. Jie taip pat prisideda prie tarpkultūrinio dialogo ir yra svarbūs turizmo objektai, pritraukiantys lankytojus ir skatinantys ekonominį bei kultūrinį valstybių augimą.

Muziejai paprastai klasifikuojami pagal įvairius parametrus, pavyzdžiui, pagal priklausomybę gali būti nacionaliniai, respublikiniai, savivaldybių ir kt., pagal rinkinių rūšis, paskirtį ir mokslo pobūdį – meno, gamtos, mokslo ir kt., pagal lankytojų auditoriją – vaikų muziejai, specializuoti, pagal veiklos pobūdį – edukaciniai, tyrimų, pagal tematiką – architektūros, literatūros, memorialiniai ir pan. Įvairiuose šaltiniuose muziejų klasifikacija šiek tiek įvairuoja, nes jų skirstymo pagrindas remiasi skirtingais kriterijais. Vienas iš Lietuvoje gausiausiai paplitusių muziejų tinklų yra memorialiniai muziejai. Laikoma, kad šios istorinės atminties institucijos ypač svarbios išsaugant praeities pėdsakus, pagerbiant reikšmingas asmenybes ir įvykius.

Taigi plačiaja prasme memorialiniai muziejai gali būti apibūdinami kaip specifiniai muziejai, skirti tam tikriems įvykiams, asmenybėms ar reiškiniams, kurie turi istorinę, kultūrinę ar emocinę reikšmę, įamžinti. Šie muziejai saugo ir eksponuoja artefaktus, dokumentus bei kitą medžiagą, susijusią su tam tikra tema. Tokio pobūdžio muziejų tikslas yra išsaugoti pasaulio atmintį, pagerbti visuomenei nusipelnčius šviesuolius ar istorinius įvykius, šviesti visuomenę ir skatinti supratimą apie praeities įvykių svarbą dabartinei ir ateities kartoms. Dažniausiai memorialinių muziejų kontekste veikia tremties muziejai, Holokausto memorialai, taip pat menininkų namai. Lietuvoje šių institucijų pobūdis kiek skiriasi nuo pasaulinės praktikos (žr. žemiau). Pagrindinės funkcijos, priskiriamos memorialiniams muziejams, dažniausiai yra įvardijamos šios: atminties saugojimas, pagerbimas, edukacija, kultūrinės vertės ugdymas, socialinis dialogas – aspektai, skirti svarbiems įvykiams, žmonėms ar istoriniams laikotarpiams įamžinti. Dėl to tokio tipų muziejų veikla laikoma svarbia kultūros raiškos forma, kuri yra reikšminga Lietuvos visuomenės reprezentacijai.

Nepaisant svarbos, memorialiniai muziejai susiduria su daugybe išbandymų. Vienas jų – finansavimo trūkumas, ribojantis muziejų galimybes plėtoti ekspozicijas, organizuoti edukacines programas ar net užtikrinti tinkamą eksponatų priežiūrą. Be to, memorialiniai muziejai dažnai susiduria su lankytojų mažėjimo problema, ypač kalbant apie jaunimą, kuris vietoje tradicinio apsilankymo muziejuje dažniau renkasi interaktyvesnes patirtis ar virtualius turus. Dar vienas niuansas – istorinių įvykių interpretacija: skirtingos visuomenės grupės gali turėti nevienodą požiūrį į tą patį įvykį, o muziejų siekiamybė turėtų būti pateikti subalansuotą ir faktais pagrįstą informaciją.

2024 m. pavasarį Lietuvos žiniasklaidoje buvo nušviestas Vilniaus miesto savivaldybės siekis panaikinti – pačios savivaldybės komunikacijoje tai vadinama tik reorganizacija – kelias tokio pobūdžio institucijas. Itin aktyviai diskutuota dėl memorialinių Antano ir Tomo Venclovų, Vinco Krėvės-Mickevičiaus ir Vinco Mykolaičio-Putino memorialinių muziejų likimo. Pranešta, kad Vilniaus miesto savivaldybė planuoja keisti šių ir dar kelių kitų muziejų veiklos pobūdį – juos paversti literatūros bendruomenės erdvėmis ar rašytojų rezidencijomis. Numatyti pokyčiai sukėlė visuomenės ir kultūros veikėjų, kurie nuogaštavo, kad šių institucijų muziejinės funkcijos bus panaikintos, o istorinis palikimas bus prarastas, nepasitenkinimą. Taigi šiame analitiniame darbe, lakoniškai apžvelgus memorialinių muziejų situaciją Lietuvoje, bus aptariama konkrečių memorialinių muziejų naikinimo problematika.

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

2. Memorialinių muziejų ypatumai, kūrimosi prielaidos, reglamentacija

Memorialinių muziejų specifika atspindi jų funkcijos, tikslai ir tematikos pobūdis. Jie įprasmina praeities įvykius, reikšmingas asmenybes bei tragiškas žmonijos patirtis, tokias kaip karai, genocidai ar totalitarinių režimų nusikaltimai. Memorialiniai muziejai atlieka svarbų vaidmenį išsaugant istorinę atmintį, skatina edukaciją ir kultūrinį paveldą visame pasaulyje. Šiame skyriuje plačiau aptariama memorialinių muziejų samprata ir veiklos specifika pasauliniu lygmeniu.

Memorialiniai muziejai - tai muziejai, skirti atminti ir pagerbti tam tikrą asmenį, įvykį ar reiškinį, turinčius istorinę, kultūrinę ar emocinę reikšmę. Tokie muziejai dažniausiai įrengiami vietose, susijusiose su asmens gyvenimu ar veikla, pavyzdžiui, gimtinėje, namuose, darbo vietoje, taip pat ten, kur įvyko svarbūs įvykiai. Memorialinių muziejų steigimas pasaulyje – plačiai paplitęs reiškinys, atspindintis visuomenės siekį išsaugoti istorinę atmintį, pagerbti reikšmingas asmenybes ir įvykius bei edukuoti publiką. Jie egzistuoja beveik visose kultūrose ir dažnai atlieka istorinę, emocinę, ir pažinimo bei švietimo funkcijas.

Kiekviena šalis turi specifinius įstatymus ir reguliavimus, pagal kuriuos, atsižvelgdama į istorines ir kultūrinės ypatybes, plėtoja, prižiūri ir kuruoja savo memorialinių muziejų tinklą. Nors Europoje šių muziejų veikla ir jų valdymas dažnai priklauso nuo nacionalinių institucijų, yra įvairių organizacijų, kurios teikia rekomendacijas ir bendras gaires tarptautiniu lygmeniu, pavyzdžiui:

- **Tarptautinė muziejų taryba** (angl. „International Council of Museums“, ICOM)¹ – tarptautinė muziejus vienijanti organizacija;
- **Tarptautinis memorialinių ir žmogaus teisių muziejų komitetas** (angl. „The International Committee of Memorial and Human Rights Museum“, ICMEMO)² – ICOM padalinys, besirūpinantis memorialiniu istoriniu palikimu, susijusiu su skaudžiais žmonijos išgyvenimais;
- Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija **UNESCO** (angl. „United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization“)³ – įvairi rūpyba pasaulio paveldu;
- **Europos muziejų forumas** (angl. „European Museum Forum“)⁴ rūpinasi Europos muziejų kokybe ir plėtra, organizuoja apdovanojimus.

Tarptautiniu mastu memorialinių muziejų veiklą reglamentuoja įvairios organizacijos ir dokumentai. Pavyzdžiui, **Tarptautinė memorialinių muziejų chartija**⁵, parengta Tarptautinio Holokausto atminimo aljanso (IHRA), nustato pagrindinius memorialinių muziejų veiklos principus, pabrėždama žmogaus teisių

¹ International Council of Museums. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://icom.museum/en/>

² What is ICMEMO. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://icmemohri.mini.icom.museum/about/what-is-ic-memo/>

³ UNESCO. (n. d.). Museums. Prieiga per internetą: <https://www.unesco.org/en/museums>

⁴ About / European Museum Forum (EMF). (n. d.). Prieiga per internetą: <https://europeanforum.museum/about/european-museum-forum-emf>

⁵ The International Holocaust Remembrance Alliance. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://holocaustremembrance.com/resources/tarptautine-memorialiniu-muziejju-chartija>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

ir kultūrinių vertybių apsaugos svarbą. Chartijoje nurodoma pagrindinė memorialinių muziejų misija: „Memorialinių muziejų pareiga yra saugoti aukų orumą nuo bet kokios formos išnaudojimo ir užtikrinti, kad politinių įvykių interpretavimas įkvėptų kritiškai ir savarankiškai apmąstyti praeitį, neapsiribojant vien įprastomis istorijos pamokomis.“⁶ Iš viso **dokumente suformuluota dešimt principų**, kuriais memorialiniuose muziejuose turėtų būti grindžiamas juose pristatomo objekto įamžinimas. Toliau referuojamas sutrumpintas Chartijos tekstas⁷:

- bendroji atminties kultūra negali ir neturi būti diktuojama leidžiant įsakymus. Institucijos turi būti kuriamos siekiant bendradarbiauti, o ne konkuruoti, nes konkurencija gali paskatinti kovą dėl galimybės dominuoti.
- Pliuralistinei atminties kultūrai reikalingos ir bendrai puoselėjamos teigiamos vertybės. Jos jau išdėstytos visuotinėje žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje.
- Memorialiniai muziejai, kaip šiuolaikinės istorijos muziejai, daugeliu atvejų prisideda įamžinant valstybės vardu padarytus nusikaltimus prieš mažumas. Dėl to memorialiniai muziejai turi siekti plačiai įsitvirtinti pilietinėje visuomenėje ir ypač stengtis integruoti mažumų grupes.
- Dabartiniai memorialiniai muziejai yra šiuolaikinės istorijos muziejai, kuriems tenka ypatinga prievolė dalyvauti humanitarinio ir pilietinio ugdymo procese.
- Esminės svarbos sprendimai dėl turinio, ugdymo ir dizaino turi būti priimami remiantis atvira, nehierarchine pliuralistine diskusija su išgyvenusiais asmenimis, mokslininkais, mokytojais, lobistais ir visuomenininkais.
- Parodose, publikacijose ir įgyvendinant edukacinius projektus pateikiama informacija apie istorinius įvykius turi skatinti empatiją aukoms kaip tikslingai persekiojamiems individams ir visuomenės grupėms.
- Istorinė patirtis turi būti integruojama į istorinį kontekstą nemenkinant individų asmeninių kančių.
- Reikėtų skirti dėmesio ir nusikaltimus vykdžiusių kaltininkų perspektyvai. Kaltininkų nederėtų laikyti blogio įsikūnijimu.
- Memorialiniai muziejai, įsikūrę istorinėse autentiškose vietose, kur ir buvo vykdomi nusikaltimai, gali pasiūlyti puikių istorinio ir pilietinio ugdymo galimybių, tačiau tai susiję ir su didžiule rizika. Reikėtų gerbti subjektyvų individų požiūrį, o kontroversiškas temas ir traktuoti kaip kontroversiškas.
- Memorialiniai muziejai, būdami šiuolaikinės istorijos muziejais, visuomet užsiima savos istorijos savikritika, kurią jie turėtų įterpti į atitinkamos atminties kultūros istorinę perspektyvą.

Taigi, šiame kontekste išskiriami keli memorialinių muziejų vaidmenys – kaip reikšminga prielaida šio tipo muziejams atsirasti:

- **muziejinė funkcija** siejama su tuo aspektu, kad šiose institucijose praeitis dokumentuojama, saugojama ir atskleidžiama visuomenei;

---

⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

- **memorialinė funkcija** veikia kaip simbolinis žalos atlyginimo mechanizmas, kuriuo siekiama nustatyti tam tikro laikmečio režimo ar įvykių aukas, jas pagerbti. Šiuo požiūriu memorialiniai muziejai funkcionuoja kaip gedulo ir atminimo erdvė;
- **moralinė funkcija**, kuria siekiama ugdyti visuomenę, kad nebepasikartotų praeities genocidai, žmogaus teisių pažeidimai, smurtiniai epizodai įvairiose bendruomenėse. Dėl to vienas memorialinių muziejų tikslų įspėti žmoniją dėl ateities.⁸

Memorialinių muziejų kūrimosi aplinkybes pasaulyje lemia skirtingos priežastys. Kaip minėta, įvardijamos bent kelios memorialinių muziejų funkcijos bei daugialypė šių institucijų paskirtis. Memorialiniai muziejai atlieka svarbų vaidmenį ne tik saugant istorinę atmintį, bet ir skatinant visuomenę suprasti bei vertinti praeities pamokas. Visų pirma, dažnai šio tipo muziejuose dėmesys skiriamas itin jautrioms temoms, pavyzdžiui, sudėtingiems ir prieštarīgiems istoriniams laikotarpiams – ypač pasauliniame kontekste. Pasauliniai memorialiniai muziejai dažnai veikia kaip istorinės refleksijos erdvės, kurios ne tik įamžina praeities įvykius, bet ir siekia atkreipti dėmesį į žmogaus teisių svarbą, tragedijų prevenciją ir toleranciją. Dėl šios ypatybės memorialiniai muziejai apibūdinami kaip sudėtingus reiškinius atspindinčios institucijos.

3. Memorialiniai muziejai Lietuvoje, jų specifika

Lietuvoje veikia itin gausus memorialinių muziejų tinklas, ir tai yra svarbi šalies paveldo įprasminimo dalis. Vis dėlto, nors įvairiais Lietuvos, kaip ir pasaulio, istorijos tarpsniais fiksuojama daug skaudžių ir prieštarīgiai vertinamų įvykių, kaip matysime toliau, pas mus memorialinių muziejų traktavimas nuo pasaulinio konteksto gana skiriasi. Įprasta laikyti, kad memorialinėms priskiriamos tos institucijos, kurios įamžina asmenų atminimą ir su jų veikla, kuri svarbi šalies raidai, susijusį palikimą.

Lietuvos mokslo šaltiniuose formuluojama tokia **memorialinio muziejaus apibrėžtis**: „Memorialinis muziejus – asmenybės komunikacinio įamžinimo forma (žinoma, memorialinis muziejus gali įamžinti ir įvykį, reiškinį <...>). Tai muziejus *in situ* [buvimas pirmą kartą vietoje]. Memorialiniai muziejai kai kuriais aspektais išlaiko, atkuria, rekonstruoja tą autentišką asmenybės gyvenimo, veiklos aplinką, kurią sureikšmina šių muziejų organizatoriai.“⁹ Remiantis Lietuvos Respublikos muziejų įstatymu, muziejai veikdami vadovaujasi šiuo ir kitais teisės aktais, tai yra: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Kultūros ministerijos teisės aktais, taip pat tarptautinėmis konvencijomis, tarptautinėmis sutartimis ir pan. Šalies muziejų sistemą sudaro valstybiniai ir nevalstybiniai muziejai. Pagal rinkinių svarbą, muziejaus veiklą, steigimo tvarką, finansavimo šaltinius muziejai skirstomi į nacionalinius, respublikinius, apskrities, vietinius ir žinybinius (kaip minėta, gali būti ir kitų klasifikavimo pagrindų – žr. aukščiau). Atitinkamai skiriasi steigėjas ir valdytojas, kuris gali būti: Lietuvos Respublikos

⁸ Sodaro, A. (2018). *Exhibiting Atrocity: Memorial Museums and the Politics of Past Violence*. New Brunswick: Rutgers University Press, 162–163. Prieiga per internetą: <https://muse.jhu.edu/book/57541>

⁹ Keršytė, N. (2012). Tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų įmuziejimo paradigmos. *Atminties institucijų rinkiniai*, 246. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:59678212/>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

kultūros ministerija, apskričių valdytojai, savivaldybės, valstybės ir savivaldybių įmonės, įstaigos ir organizacijos.¹⁰

Kalbant apie memorialinių muziejų steigimą Lietuvoje ir pastarųjų metų viešąjį diskursą dėl kai kurių iš šių įstaigų likimo, svarbu apibūdinti šio tipo **muziejų steigimo ištakas, kurios Lietuvoje iš esmės skiriasi nuo pasaulinių tendencijų**. Nustatyta, kad turtingose pasaulio šalyse memorialinių muziejų yra nedaug, tačiau jie itin aukšto lygio. Mūsų šalyje, atvirkščiai, jų nepalyginti daugiau, tačiau būklė ir paslaugų kokybė įvairuoja. Apskritai šių institucijų vertinimas valstybėje gali kisti. Galiausiai, skirtingai suprantamas memorialinių muziejų pobūdis. **Lietuvoje memorialinių muziejų steigimas glaudžiai siejamas su tarybiniais metais - tuo laikotarpiu stebima ypač aktyvi tokio tipo atminties institucijų tinklo plėtra**. Reikėtų akcentuoti Maironio muziejaus (dabar – Maironio lietuvių literatūros muziejus) muziejininkų iniciatyvą (apie 1965 metus) įkurti kuo daugiau memorialinių muziejų, dedikuotų rašytojams atminti.¹¹

Tarybiniais metais memorialinių rašytojų muziejų steigimą lėmė vertybinis tikslas - atminties vietą įgalinti kaip santvarkos šlovinimo priemonę, kuri vykdytų ideologinę propagandą. Tuo tikslu buvo įsteigta nemažai muziejų, skirtų sovietų veikėjams. Palaiapsniui, keičiantis politinei sistemai, tokios įstaigos buvo uždarytos. Situacija nepriklausomybės metu pasikeitė, memorialinių erdvių kūrimosi procesai tapo vangesni. Visgi, **ilgainiui taip susiklostė tradicija, kad Lietuvoje memorialiniais muziejais laikomos asmenų įamžinimui skirtos institucijos**. Tie muziejai, kurie susiję su istoriniais įvykiais ir aukų atminimu, traktuojami kaip istorijos muziejai, nors tarptautiniu mastu kaip tik šie muziejai turi memorialinį statusą. Kaip galimas atitikmuo ir pavyzdys minimas Kauno IX forto muziejus.¹²

Apibūdinti memorialinius muziejus Lietuvoje yra pakankamai sudėtingas uždavinys - ypač įvardinti tikslų jų skaičių šalyje - tai atskleidžiama dar prieš 20 metų publikuotame muziejininkės Aldonos Ruceckaitės straipsnyje. Tuo metu autorė priskaičiavo apie 60 veikiančių savarankiškų, valstybiniais ar savivaldybių muziejų tinklams priklausančių memorialinių įstaigų. Vis dėlto atkreipiamas dėmesys, kad šiai kategorijai galima priskirti ir žinybinius, mokyklų ar net kai kuriuos privačius muziejus. Žvelgdama retrospektyviai muziejininkė pažymėjo, kad likus vos porai metų iki Lietuvos nepriklausomybės atgavimo itin trūko memorialinių muziejų politikos, mat pagrindiniam muziejui buvo priskiriami geografiškai labai nutolę memorialiniai padaliniai. Per kelerius metus buvo susitarta juos perleisti arba krašto muziejams, arba kultūros skyriams - atsisakyta sovietmečiu populiarios centrinės valdymo formos. Toks sprendimas, nors ir vertinamas palankiai, kai kuriems mažesniems muziejams turėjo pasekmių, pavyzdžiui, nunyko Kėdainiuose veikęs Juozo Paukštelio muziejus.¹³

¹⁰ Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. birželio 8 d. priimtas įstatymas Nr. I-930. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.18317/asr>

¹¹ Ruseckaitė, A. (2006). Nacionaliniai literatūrinės ir memorialinės muziejininkystės ypatumai. *Literatūrinės muziejininkystės teorija, istorija, praktika, vieta modernioje visuomenėje: mokslinė konferencija*, 36-37. Kaunas: Maironio lietuvių literatūros muziejus.

¹² Senapėdis, R. (2006). Nacionaliniai literatūrinės ir memorialinės muziejininkystės ypatumai. *Literatūrinės muziejininkystės teorija, istorija, praktika, vieta modernioje visuomenėje: mokslinė konferencija*, 39. Kaunas: Maironio lietuvių literatūros muziejus.

¹³ Ruseckaitė, A. (2004). Memorialiniai muziejai: nuo Klaipėdos iki Zarasų. *Lietuvos muziejai*, 4, 7-9. Prieiga per internetą: https://www.museums.lt/old/Zurnalas/2004-4/problemos_ruseckaita.htm

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

Ruseckaitė, vertindama memorialinių muziejų gyvavimo perspektyvas, išskyrė bent kelis veiksnius, pavyzdžiui: rajono **valdžios požiūris į kultūrą bei paveldą, kas buvo šeiminkas ir kaip rūpinamasi muziejumi**. Kaip viena iš kliūčių memorialinių muziejų plėtrai įvardytas **menkas lankymas, ypač regionuose**. Kita vertus, atkreiptas dėmesys į tai, kad kai kuriuose iš jų visiškai neatnaujinamos ekspozicijos, todėl kaip laisvalaikio leidimo ir edukacijų erdvė tampa nepatrauklūs.¹⁴ Vis dėlto naujesnių duomenų apžvalga atskleidė, kad **esama įvairių iniciatyvų ir strategijų, kaip atgaivinti memorialinių muziejų patrauklumą**. Gerinant paslaugų prieinamumą ir aktualumą, prieš kelerius metus prisidėjo Vilniaus memorialinių muziejų direkcija (2024 m. panaikinta), ji kartu su Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetu sukūrė specialią programėlę „Daugiau nei matai“, kurią pasitelkus Vilniaus memorialiniuose muziejuose galima išbandyti interaktyvius sprendimus.¹⁵ Apskritai vis daugiau kalbama apie **muziejų funkcijų išplėtimą ir informacijų technologijų pritaikymą aktualizuojant memorialinių muziejų veiklą**.

Lietuvoje šio tipo muziejai daugiausia skiriami žymiesiems asmenims – rašytojams, menininkams, istoriniams veikėjams atminti, o pasaulyje memorialiniai muziejai dažniau suprantami kaip nukreipti į didelius istorinius įvykius ar tragedijas, tokias kaip karai, genocidai ar nelaimės. Šie skirtumai gali būti vertinami kaip siekis atspindėti kultūrinius prioritetus – Lietuva stengiasi išsaugoti tautos kultūrinį paveldą, o pasauliniai memorialiniai muziejai dažnai siekia suprasti ir įprasinti universalius žmonijos istorijos įvykius. Apibendrinant, šioje srityje Lietuvoje stebima orientacija į asmenis, dažnai susijusius su kultūra, menu ir literatūra. Jiems skirti muziejai pasižymi intymumu ir asmeninės aplinkos rekonstrukcija, bet pasaulyje labiau kryptama į kolektyvinę atmintį ir platesnį istorinių įvykių kontekstą, dažnai pabrėžiant universalias tragedijas ar visuomenės traumas. Todėl akcentuotina muziejų pobūdžio skirtinga interpretacija.

4. Memorialinių muziejų naikinimo Vilniuje aplinkybės

Lietuvoje memorialinių muziejų veikia daug ir įvairių – jie skirti rašytojams, dailininkams, muzikams, visuomenės veikėjams. Juos skaičiuoti nėra paprasta, nes kartais nesutariama dėl kokios nors institucijos priskyrimo memorialinių muziejų kategorijai. Vienu ar kitu laikotarpiu kultūros politinėje arenoje imama svarstyti apie kai kurių memorialinių institucijų panaikinimą, o tokie sprendimai grindžiami įvairiais argumentais. Kai kurie memorialiniai muziejai Lietuvoje nuolat susiduria su iššūkiams dėl finansavimo, lankytojų srautų mažėjimo, jų veiklos perspektyvas nulemia ir kultūros politikos pokyčiai. Dėl šių aplinkybių periodiškai keliamas klausimas dėl tam tikrų muziejų išlaikymo prasmingumo ar jų pertvarkymo galimybių.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Informacinės technologijos padeda praplėsti memorialinių muziejų ekspozicijas. (2017 m. gruodžio 8 d.). Prieiga per internetą: <http://www.ekultura.lt/informacines-technologijos-praplecia-memorialiniu-muzieju-ekspozicijas/>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

Memorialiniai muziejai, įkurti siekiant pagerbti žymių Lietuvos asmenybių atminimą, dažniausiai priklauso savivaldybėms, nes šie muziejai paprastai veikia konkrečiose vietovėse, susijusiose su asmenybės gyvenimu ar veikla.

Savivaldybės dažnai atsakingos už tokių muziejų finansavimą ir priežiūrą, nes jie laikomi regioninio kultūrinio paveldo dalimi. Taigi dėl tokio tipo atminties institucijų plėtros arba likvidavimo sprendžia savivaldybės. **2024 m. pavasarį Vilniaus miesto savivaldybės taryba nusprendė perorganizuoti jai priklausančių memorialinių muziejų tinklą.** Pranešta, kad šia pertvarka siekiama panaikinti Vilniaus memorialinių muziejų direkciją, o kelis savivaldybei priklausančius muziejus prijungti prie VšĮ „Vilniaus miesto muziejus“, kuris sostinėje įkurtas 2021 metais. Pavyzdžiui, pranešta, kad šiai įstaigai bus perduodamos Markučių dvaro sodybos muziejaus patalpos ir fondai, taip pat Medinės miesto architektūros muziejus ir Beatričės Grincevičiūtės namai-muziejus.¹⁶

Kaip buvo teigiama pranešime, sudėtingesnė situacija yra dėl kitų Vilniaus memorialinių muziejų direkcijai priklausiusių padalinių. Numatyta, kad Venclovų namai-muziejus, Vinco Mykolaičio-Putino memorialinis butas, Vinco Krėvės-Mickevičiaus memorialinis butas bus atiduoti VšĮ „Vilnius, UNESCO literatūros miestas“. Kaip tuomet komunikuota, du muziejai – Medinės miesto architektūros muziejus ir Beatričės Grincevičiūtės namai-muziejus – toliau tęs veiklą kaip Vilniaus muziejaus dalis, o jų funkcijos nesikeis. Prieš tai paminėti trys rašytojų memorialiniai muziejai nebeteks muziejaus statuso, o vietoje kai kurių iš jų bus formuojamas Literatūros centras, gali įsikurti rezidencijos. Tiesa, svarstyta palikti bent jau Vinco Krėvės-Mickevičiaus memorialinio buto kažkurią ekspozicijos dalį, **vis dėlto nė vienoje iš patalpų, kuriose įsikūrę šie memorialiniai muziejai, nebūtų vykdoma ankstesnių muziejinių funkcijų. Koks muziejuose saugomų rinkinių likimas, aiškiai atsakyta nebuvo** – kol kas pristatytas tik politinis sprendimas, o tolesnių procesų metu numatyta tartis, kaip pasielgti su memorialiniuose muziejuose saugomu turtu. Vilniaus savivaldybės Kultūros skyriaus vedėjas Tadas Rimdžius, komentuodamas šį klausimą, iš dalies būsimą sprendimą perkėlė VšĮ „Vilnius, UNESCO literatūros miestas“ vadovės Rūtos Elijošaitytės-Kaikarės žinion.¹⁷

Esminis argumentas, kuriuo bandyta pateisinti memorialinių muziejų Vilniuje pertvarką – siekis **optimizuoti Vilniaus miesto muziejų tinklą.** Be to, Vilniaus miesto savivaldybės atstovai atkreipė dėmesį į jau šioje apžvalgoje minėtą veiksnį – šie muziejai **sulaukia itin mažo lankytojų skaičiaus, yra nepopuliarūs**, apie juos mažai kas žino. Kitas muziejų likvidavimo motyvas – **juose esama nemažai sovietinės realybės relikty:** „O tai kas yra dabar, jei nesilankėte, Venclovų namuose ant stalo puikuojaši Tarybų Lietuvai sukurtą himno rankraštis, kuris, mano galva, niekaip nedera su Vilniaus identitetu ir vertybėmis kurias turime šiai dienai“¹⁸, – žiniasklaidoje buvo cituojama vicemerė Simona Bieliūnė.

¹⁶ Kajėnas, G. (2024 m. gegužės 16 d.). Vilniuje nebeliks trijų rašytojų muziejų: eksponatų likimas – neaiškus. Prieiga per internetą: https://www.15min.lt/kultura/naujiena/asmenybe/vilniuje-nebeliks-triju-rasytoju-muzieju-eksponatu-likimas-neaiskus-285-2242838?utm_medium=copied

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Dumbliauskas, V. (2024 m. gegužės 23 d.). (Ne)naikinami trys memorialiniai muziejai Vilniuje. Prieiga per internetą: <https://lnk.lt/straipsniai/lietuvoje/nenaikinami-trys-memorialiniai-muziejai-vilniuje/253483>

Dar 2012 m. akcentuota, kad daugiau nei pusę memorialinių rašytojų muziejų Lietuvoje sudaro tarybinių rašytojų muziejai. Šiek tiek jų įkurta buvo ir po 1990 m. Trims tarybiniams rašytojams skirta net po du muziejus. Iš kitos pusės, tarybinių rašytojų sąrašas yra gana sąlygiškas, nes kai kurie iš jų priskirtini laikotarpiui iki tarybinės santvarkos, dar kiti okupacijos metu buvo pasitraukę į Vakarų ir t. t. Čia paminėtina, kad kai kurių šių rašytojų muziejų ekspozicijose po valstybės nepriklausomybės atgavimo buvo atsisakoma sovietinių ypatumų, nutylima apie rašytojų sąsajas su to laikotarpio režimu, kaip pavyzdys paminėtas Salomėjos Nėries atvejis. Šiame kontekste minėtinas Venclovų namai-muziejus, kuris 2024 m. priimtu sprendimu bus panaikintas. Kaip teigiama, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę imta ieškoti tvirto muziejaus išlikimo garanto, todėl: „Šiam muziejui būdingi memorialinių muziejų tėviškėse sindromo bruožai, kurie švelnina dabar nepriimtinas buvusias kūrėjo politines nuostatas ir apeliuoja į jo giminės ar aplinkos pozityvias puses.“¹⁹ Be kita ko, buvo išplėtos įstaigos funkcijos, pavyzdžiui, bendradarbiavimas su UNESCO. Vis dėlto jau tada vyko diskusijos apie tokio tipo muziejų ribotą infrastuktūrą, galimybes plėstis ir nepatrauklumą miesto svečiams.

Nepaisant muziejininkystės, literatūrologijos atstovų, galiausiai visų suinteresuotųjų asmenų protestų (žr. kitame skyriuje), pačios Vilniaus miesto savivaldybės komunikacijos, kad sprendimas kol kas tėra formalus, **per daugiau nei pusę metų miesto memorialinių atminties įstaigų reorganizacija buvo įvykdyta**. Nuo 2025 metų pradžios Vilniaus miesto muziejus išsiplėtė ir šiuo metu turi keturis ekspozicinius padalinius. Jo struktūrai dabar priklauso Markučių dvaras (Subačiaus g. 124), Medinės architektūros centras (Polocko g. 52), Beatričės Grincevičiūtės namai (A. Vienuolio g. 10) ir 2021 m. įsikūręs Miesto muziejus, kuris vis dar veikia Vokiečių g. 6.²⁰ Neoficialiais duomenimis, Venclovų, Mykolaičio-Putino ir Krėvės-Mickevičiaus memorialiniai muziejai tęsia veiklą VšĮ „Vilnius, UNESCO literatūros miestas“ žinioje.

Apibendrinant galima teigti, kad esminės priežastys, kurios nulėmė Vilniaus miesto savivaldybės tarybos sprendimą likviduoti ar pertvarkyti kelis memorialinius muziejus, taip pat uždaryti Vilniaus memorialinių muziejų direkciją, yra kompleksinės. Pirmiausia minimas efektyvumo dėmuo, nes nepritraukiant didesnio lankytojų skaičiaus šių įstaigų pertvarkymas padėtų sumažinti administracines išlaidas, geriau panaudoti žmogiškuosius resursus. Nesant galimybių iš pagrindų atnaujinti ekspozicijų, svarbus tampa ir modernizavimo aspektas. Neatmetama ir sovietinio šleifo juose dimensija, be to, muziejų konsolidacija į vieną įstaigą padėtų geriau koordinuoti veiklas juose ir užtikrinti kokybiškesnę valdymą.

5. Viešasis diskursas dėl memorialinių muziejų likvidavimo Vilniuje

Visuomenės reakcija į paskelbtą žinią, kad Vilniuje bus naikinami (reorganizuojami) keli lietuvių menininkų memorialiniai muziejai, buvo gana prieštaringa. Šis sprendimas sukėlė diskusijų bangą tiek tarp kultūros bendruomenės, tiek tarp kitų asmenų grupių. Vilniaus valdžia kaltinta ne tik dėl paties sprendimo, bet ir dėl nepateiktų aiškių atsakymų, kokia bus tolesnė įstaigose saugomų vertybių lemtis. Dėmesio sulaukė ir nekilnojamojo turto eksploatacija – įžvelgta intencija užvaldyti vertingas patalpas, taip pat kiti klausimai.

¹⁹ Keršytė, N. (2012). Tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų įmuziejimo paradigmos. *Atminties institucijų rinkiniai*, 246. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:59678212/>

²⁰ Vilniaus miesto savivaldybės muziejų pertvarka. (n. d.) Prieiga per internetą: <https://vilniausmuziejus.lt/vilniaus-miesto-savivaldybes-muzieju-pertvarka/>

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto iniciatyva **buvo išplatintas kvietimas pasirašyti peticiją prieš memorialinių muziejų Vilniuje naikinimą**. Kaip teigta peticijos tekste, Vilniaus miesto mero Valdo Benkunsko reikalaujama sustabdyti „barbarišką“ muziejų naikinimo procesą. Be to, siekta atkreipti dėmesį į šių muziejų svarbą ir užkirsti kelią jų likvidavimui. Peticijoje pabrėžta, kad memorialinių muziejų naikinimas prilygsta Lietuvos istorijos naikinimui, o komentaruose atsispindėjo visuomenės nepasitenkinimas šiuo sprendimu.²¹

Vilniaus miesto savivaldybės sprendimas dėl memorialinių muziejų tinklo sostinėje pertvarkos sukėlė visuomenės pasipiktinimą. 2024 m. gegužės 23 d. prie **savivaldybės pastato surengtas piketas, kuriame dalyvavo apie pusšimtis mokslininkų, literatų, opozicijos politikų ir studentų**.

Protestuojantys žmonės, kaip ir pasirašiusieji peticiją, reikalavo sustabdyti muziejų uždarymą ir išsaugoti šias kultūros įstaigas. Protesto metu į aktualius visuomenei klausimus apie kelių memorialinių institucijų likimą atsakė ir miesto valdžios atstovai, pavyzdžiui, vicemerė Bieliūnė, o diskusijai į darbo kabinetą kvietė meras Benkuskas.²²

Nors didelė dalis proteste prieš memorialinių muziejų uždarymą dalyvavusių žmonių aktyviai palaikė muziejų išsaugojimo idėją, **kai kurie žiniasklaidoje cituoti asmenys pritarė pokyčiams arba laikėsi neutraliai**. Šio nesutapimo priežastys gali būti susijusios su skirtingu požiūriu į saugomų eksponatų kultūrinę ir istorinę vertę, galiausiai, neatmestinas emocinis aspektas – **viena pusė mato memorialinius muziejus kaip nepakeičiamą ir tradicinę paveldo dalį, o kita labiau vertina modernizaciją**, pasisako už naujųjų poreikį ar efektyvesnį resursų paskirstymą, taip pat remiasi faktiniais kriterijais, tokiais kaip populiarumas, lankytojų srautai, finansavimo klausimai. Šiame kontekste minėtini kai kurie svarbesni žinomų kultūros lauko veikėjų argumentai už arba prieš memorialinių institucijų likvidaciją.

Darius Kuolys, kultūros istorikas ir visuomenės veikėjas, griežtai kritikavo Vilniaus miesto savivaldybės sprendimą likviduoti memorialines įstaigas Vinco Mykolaičio-Putino, Vinco Krėvės-Mickevičiaus ir Venclovų namus-muziejų. Jis šį veiksma pavadino „visiška barbarybe“, pabrėždamas, kad tokiu būdu naikinamas Lietuvos kultūros paveldas. Kuolys taip pat dalyvavo viešose diskusijose ir protestuose, siekdamas atkreipti dėmesį į šių muziejų svarbą ir skatindamas visuomenę priešintis jų uždarymui. Jis ragino piliečius pasirašyti peticiją, reikalaujančią sustabdyti lietuvių rašytojų muziejų naikinimą Vilniuje. Be to, Kuolys piktinosi Vilniaus miesto savivaldybės tarybos sprendimu balsuoti už memorialinių muziejų direkcijos panaikinimą ir butų-muziejų perleidimą VšĮ „Vilnius, UNESCO literatūros miestas“, laikydamas tai netinkamu žingsniu. Jo nuomone, šie muziejai yra neatsiejama Lietuvos kultūrinės tapatybės dalis, o jų naikinimas prilygsta istorijos ir atminties ištrynimui. Kuolys pabrėžė, kad tokie veiksmai rodo nepagarbą šalies kultūriniam paveldui ir skatina visuomenę aktyviai priešintis

²¹ Reikalaujame sustabdyti rašytojų memorialinių muziejų naikinimą! (2024). Prieiga per internetą:

<https://www.peticijos.lt/visos/85339/reikalaujame-sustabdyti-rasytoju-memorialiniu-muzieju-naikinima/>

²² Skėrytė, J. (2024 m. gegužės 23 d.). Po savivaldybės sprendimo uždaryti memorialinius muziejus protestuotojo apibendrinimas: „šūdžiai“. Prieiga per internetą: <https://diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsas/prie-vilniaus-savivaldybes-rengiamas-piketas-del-naikinamu-triju-rasytoju-butu-muzieju-1175340>

tokiems ketinimams. Apskritai toks sprendimas signalizuoja ribotą valdžios institucijų kultūrinį horizontą.^{23, 24}

Vertindami Vilniaus memorialinių muziejų naikinimo aplinkybes nuomones išreiškė ir kiti žinomi su kultūra susiję visuomenininkai: rašytojas Marius Ivaškevičius, meno ir bažnyčios istorikė, diplomatė Irena Vaišvilaitė, istorikas Antanas Terleckas. Apžvelgiant jų komunikaciją, gali būti išryškunami kai kurie argumentai. Pirmiausia, kvestionuojamas šių muziejų vertinimas per pelno ir naudos prizmę. Svarstomas ir fondų neišnaudojimo ir apleidimo klausimas, Vilniaus miesto savivaldybės, kuriai iki šiol muziejai buvo pavaldūs, atsakomybės dėl to vengimas. Įstaigų perdavimas Vilniaus muziejui šiame kontekste vertinamas kaip visiškai racionalus sprendimas. Be kita ko, svarstytas ir sovietinis aspektas, konkretus atvejis – Venclovų namai-muziejus. **Ši tematika apibrėžiama kaip itin jautri ir reikalaujanti aktyvesnių ir detalesnių viešųjų svarstymų, todėl ir požiūris į kiekvieno iš šių memorialinių muziejų išsaugojimą ar išformavimą nėra universalus.** Akcentuojama ir tai, kad priėmus vienokį ar kitokį sprendimą vis tiek bus juo nepatenkintų.²⁵

Kiek kitokią poziciją dėl uždaromų memorialinių muziejų žiniasklaidai išdėstė rašytoja Kristina Sabaliauskaitė. Nors, visų pirma, teigė daugelyje jų nesilankiusi, bet šis faktas ir signalizuoja, kad tos kultūros įstaigos yra nepatrauklios ir neaktualios, užsikonservavusios sovietinėje praeityje. „Muziejai yra skirti žmonėms, ir, jeigu jie stovi tušti, tai reikėtų daryti išvadas. Puiku, kad jos daromos.“ Sabaliauskaitė, atvirkščiai nei įprasta viešajame diskurse, pabrėžė Venclovų namų-muziejaus aktualumą ir tai, kad vis dėlto muziejus generuoja daug novatoriškų ir svarbių meninių idėjų. Kalbėdama apie kaip iš dalies sovietinės šios institucijos statusą, rašytoja pabrėžė, kad tai svarbi erdvė – kaip garsaus lietuvių poeto Tomo Venclovos, pripažinto pasauliniu mastu, veiklos ir gyvenimo reprezentantė: „sovietiškas“ šio objekto tik toks, kad sovietinės nomenklatūros šeimoje išaugo tarptautinio masto disidentas ir intelektualas, ir <...> vienas didžiausių Lietuvos kada nors turėtų poetų.“ Sabaliauskaitė sukritikavo ir vykstantį judėjimą dėl muziejų, pavadinusi jį informaciniu ir komunikaciniu chaosu.²⁶

Sabaliauskaitės **teiginys dėl netinkamos suinteresuotųjų pusių komunikacijos buvo svarstomas ir platesniame kontekste. Išsakyta, kad problema nėra vien tik pats sprendimas dėl memorialinių muziejų pertvarkos, bet ir tai, kaip jis buvo komunikuotas.** Nepakankama informacija, išaiškinimo trūkumas ir tai, kad neatsižvelgiama į įvairių grupių nuomonę, kėlė pagrįstą abejonių dėl savivaldybės sprendimo skaidrumo ir pagarbos kultūriniam paveldui. Vilniaus miesto savivaldybė tinkamu laiku nebendradarbiavo su kultūros bendruomene, trūko aiškių argumentų, jie buvo pavėluoti, pateikta netiksli informacija. Neakcentuota, kurios įstaigos likviduojamos, o kurių keičiasi tik pavaldumas.

²³ Diržiūtė-Rimké, A., Tamelytė, K. (2024 m. gegužės 17 d.). Kuolys apie Mykolaičio-Putino muziejaus Vilniuje naikinimą; tai – visiška barbarybė. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/2275321/kuolys-apie-mykolaicio-putino-muziejaus-vilniuje-naikinima-tai-visiska-barbarybe>

²⁴ Jonaitienė, R. (2024 m. gegužės 31 d.). V. Benkunsko barbarizmas: naikinamas V. Krėvės-Mickevičiaus muziejus Vilniuje. Prieiga per internetą: <https://77.lt/v-benkunsko-barbarizmas-naikinamas-v-kreves-mickeviciaus-muziejus-vilniuje>

²⁵ Tulaitė, U. (2024 m. gegužės 23 d.). Nerimsta aistros dėl rašytojų namų-muziejų: peticijos ir protestas dėl prastos komunikacijos? Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/nerimsta-aistros-del-rasytoju-namu-muzieju-peticijos-ir-protestas-del-prastos-komunikacijos/>

²⁶ Ten pat.

Visuomenę suskaldžiusi informacija Vilniaus vicemerės tik gerokai vėliau buvo patikslinta: „Žinutę [žinutę] apie pačių muziejų naikinimą yra neteisinga. „Vilniaus, UNESCO literatūros miestas“ ir Vilniaus miesto muziejus su naujais padaliniais tikrai turės muziejinę funkciją. O šiandieninis tarybos priimtas sprendimas yra vadybinis. Jis susijęs su naujų padalinių steigimu ir su tuo, kad Vilniaus miesto muziejų tinklas turi dvi labai aiškias linijas – pasakoti apie miestą ir literatūrą. Mes esame UNESCO literatūros miestas ir jūs puikiai žinote, kad muziejinės vertybės ne tik yra saugomos [pagal] teisės aktų tvarką, bet tai taip pat yra turtas <...>. Nei vienas politikas ar administracijos žmogus tikrai negali pasakyti, kaip geriausia pasakoti naratyvą, kaip muziejus padaryti modernesnius, atviresnius“. Vis dėlto tokia **komunikacinė strategija buvo įvertinta kaip savivaldybės pozicijos keitimas**, keliantis dar didesnę nepasitikėjimą sprendimu.²⁷

Kaip parodė gilesnė situacijos analizė, net tarp kultūros specialistų ir atstovų dėl memorialinių Vilniaus muziejų reformos stebima skirtingų pozicijų. Viena diskusijos dalyvių pusė pabrėžė šių muziejų svarbą kultūriniam Vilniaus fonui, kita kaip tik akcentavo šių muziejų menką patrauklumą, aktualumo praradimą, ypač tarp jaunimo, ir tai, kad jų koncepcija nebeatitinka vakarietiškos visuomenės realijų. Itin svarbios šiame kontekste ir komunikacijos klaidos, dėl kurių konfliktas tarp Vilniaus miesto savivaldybės, muziejų bendruomenės ir visuomenės paaštrėjo. Detalizuotų ir konstruktyvių atsakymų šiuo klausimu stoka sukėlė įvairių įtampų visuomenėje.

6. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Memorialinių muziejų specifika atspindi jų funkcijos, tikslai ir tematikos pobūdį. Jie įprasmina praeities įvykius, reikšmingas asmenybes bei tragiškas žmonijos patirtis, tokias kaip karai, genocidai ar totalitarinių režimų nusikaltimai. Memorialiniai muziejai atlieka svarbų vaidmenį išsaugant istorinę atmintį, skatina edukaciją ir kultūrinį paveldą visame pasaulyje. Memorialinių muziejų kūrimosi aplinkybės pasaulyje lemia skirtingos priežastys. Įvardijamos bent kelios memorialinių muziejų funkcijos bei daugialypė šių institucijų paskirtis. Memorialiniai muziejai atlieka svarbų vaidmenį ne tik saugant istorinę atmintį, bet ir skatinant visuomenę suprasti bei vertinti praeities pamokas. Visų pirma, dažnai šio tipo muziejuose dėmesys skiriamas itin jautrioms temoms, pavyzdžiui, sudėtingiems ir prieštarīgiems istoriniams laikotarpiams – ypač pasauliniame kontekste. Pasauliniai memorialiniai muziejai dažnai veikia kaip istorinės refleksijos erdvės, kurios ne tik įamžina praeities įvykius, bet ir siekia atkreipti ateities kartų dėmesį į žmogaus teisių svarbą, tragedijų prevenciją ir toleranciją. Dėl šios ypatybės memorialiniai muziejai apibūdinami kaip sudėtingus reiškinius atspindinčios institucijos.

Lietuvoje veikia itin gausus memorialinių muziejų tinklas, ir tai yra svarbi šalies paveldo įprasminimo dalis. Vis dėlto, nors įvairiais Lietuvos, kaip ir pasaulio, istorijos tarpsniais fiksuojama daug skaudžių ir prieštarīgi vertinamų įvykių, pas mus memorialinių muziejų traktavimas nuo pasaulinio konteksto gana

²⁷ Bertašiūtė-Čiužienė, M. (2024 m. gegužės 23 d.) Proteste dėl trijų muziejų likimo – Vilniaus valdžios atgaila. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/proteste-del-triju-muzieju-likimo-vilniaus-valdzios-atgaila-286-2246458>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

skiriasi. Įprasta laikyti, kad memorialinėms institucijoms priskiriamos tos, kurios įamžina asmenų atminimą ir su jų veikla, kuri svarbi šalies raidai, susijusį palikimą. Lietuvoje šio tipo muziejai daugiausia skiriami žymiems asmenims – rašytojams, menininkams, istoriniams veikėjams atminti, o pasaulyje memorialiniai muziejai dažniau suprantami kaip nukreipti į didelius istorinius įvykius ar tragedijas, tokias kaip karai, genocidai ar nelaimės. Šie skirtumai gali būti vertinami kaip siekis atspindėti kultūrinius prioritetus – Lietuva stengiasi išsaugoti tautos kultūrinį paveldą, o pasauliniai memorialiniai muziejai dažnai siekia suprasti ir įprasinti universalius žmonijos istorijos įvykius. Apibendrinant, šioje srityje Lietuvoje stebima orientacija į asmenis, dažnai susijusius su kultūra, menu ir literatūra. Jiems skirti muziejai pasižymi intymumu ir asmeninės aplinkos rekonstrukcija, bet pasaulyje labiau kryptama į kolektyvinę atmintį ir platesnį istorinių įvykių kontekstą, dažnai pabrėžiant universalias tragedijas ar visuomenės traumas. Todėl akcentuotina muziejų pobūdžio skirtinga interpretacija.

Lietuvoje memorialinių muziejų veikia daug ir įvairių – jie skirti rašytojams, dailininkams, muzikams, visuomenės veikėjams. Juos skaičiuoti nėra paprasta, nes kartais nesutariama dėl kokios nors institucijos priskyrimo memorialinių muziejų kategorijai. Vienu ar kitu laikotarpiu kultūros politinėje arenoje imama svarstyti apie kai kurių memorialinių institucijų panaikinimą, o tokie sprendimai grindžiami įvairiais argumentais. Kai kurie memorialiniai muziejai Lietuvoje nuolat susiduria su iššūkiais dėl finansavimo, lankytojų srautų mažėjimo, jų veiklos perspektyvas nulemia ir kultūros politikos pokyčiai. Dėl šių aplinkybių periodiškai keliamas klausimas dėl tam tikrų muziejų išlaikymo prasmingumo ar jų pertvarkymo galimybių. Apibendrinant galima teigti, kad esminės priežastys, kurios nulėmė Vilniaus miesto savivaldybės tarybos sprendimą likviduoti ar pertvarkyti kelis memorialinius muziejus, taip pat uždaryti Vilniaus memorialinių miestų direkciją, yra kompleksinės. Pirmiausia minimas efektyvumo dėmuo, nes nepritraukiant didesnio lankytojų skaičiaus šių įstaigų pertvarkymas padėtų sumažinti administracines išlaidas, geriau panaudoti žmogiškuosius resursus. Nesant galimybių iš pagrindų atnaujinti ekspozicijų, svarbus tampa ir modernizavimo aspektas. Neatmetama ir sovietinio šleifo juose dimensija, be to, muziejų konsolidacija į vieną įstaigą padėtų geriau koordinuoti veiklas juose ir užtikrinti kokybiškesnę valdymą.

Visuomenės reakcija į paskelbtą žinią, kad Vilniuje bus naikinami (reorganizuojami) keli lietuvių menininkų memorialiniai muziejai, buvo gana prieštaringa. Šis sprendimas sukėlė diskusijų bangą tiek tarp kultūros bendruomenės, tiek tarp kitų asmenų grupių. Vilniaus valdžia kaltinta ne tik dėl paties sprendimo, bet ir dėl nepateiktų aiškių atsakymų, kokia bus tolesnė įstaigose saugomų vertybių lemtis. Dėmesio sulaukė ir nekilnojamojo turto eksploatacija – įžvelgta intencija užvaldyti vertingas patalpas, taip pat kiti klausimai. Kaip parodė gilesnė situacijos analizė, net tarp kultūros specialistų ir atstovų dėl memorialinių Vilniaus muziejų reformos stebima skirtingų pozicijų. Viena diskusijos dalyvių pusė pabrėžė šių muziejų svarbą kultūriniam Vilniaus fonui, kita kaip tik akcentavo šių muziejų menką patrauklumą, aktualumo praradimą, ypač tarp jaunimo, ir tai, kad jų koncepcija nebeatitinka vakarietiškos visuomenės realijų. Itin svarbios šiame kontekste ir komunikacijos klaidos, dėl kurių konfliktas tarp Vilniaus miesto

savivaldybės, muziejų bendruomenės ir visuomenės paaštrėjo. Detalizuotų ir konstruktyvių atsakymų šiuo klausimu stoka sukėlė įvairių įtampų visuomenėje.

Atkreipiame dėmesį, kad

- vienas esminių akcentų - nepakankama Vilniaus miesto savivaldybės komunikacijos strategija dėl pertvarkomų memorialinių muziejų. Abstrakti informacija, laiku neišsklaidytos abejonės ir tai, kad viešai nebuvo pateikti aiškūs planai dėl eksponatų ir patalpų ateities, tik padidino visuomenės nepasitenkinimą. Efektyvi krizės komunikacija gali padėti išvengti nerimo, užtikrinti sklandų informacijos srautą ir prisidėti prie greito sprendimų priėmimo. Krizių metu komunikacija ne tik informuoja, bet ir formuoja visuomenės reakciją bei padeda suvaldyti situaciją. Neaiški ir paini komunikacija didina nepasitikėjimą valdžios institucijomis ir jų sprendimais.
- Nors memorialinių muziejų reforma Vilniuje šių metų pradžioje vis tiek buvo įvykdyta ir nepasitenkinimas visuomenėje atslūgo, ši situacija parodė, kad platesnės diskusijos dėl kultūros paveldo išsaugojimo ir modernizavimo yra būtinos dar prieš pradėdant pertvarką. Taip pat šis atvejis signalizuoja apie bendruomenių vaidmenį sprendžiant panašius klausimus. Jos daro įtaką tam, kad kultūros institucijos būtų išsaugotos ir gali paveikti kultūros politiką, pavyzdžiui, bendradarbiaudamos su nevyriausybinėmis organizacijomis ar vykdydamos parašų rinkimo kampanijas.
- Analizė atskleidė, kad memorialinių muziejų situacija Lietuvoje yra netolygi, ir tai lemia įvairūs veiksniai, pavyzdžiui, muziejų tipai, jų veiklos pobūdis, finansavimas, kultūrinis ir politinis kontekstas, statistiniai rodikliai. O tai, kad įvykdyta memorialinių muziejų reforma aukštų kultūrinių kompetencijų asmenų vertinama nevienareikšmiškai, signalizuoja apie skirtingus vertinančiųjų orientyrus: kultūros paveldo skirtumus, politinių nuostatų įtaką, praktinį požiūrį ir t. t. Taip muziejų pertvarka gali tapti tam tikro ideologinio arba politinio diskurso dalimi. Dėl to kultūros įstaigų modernizacija neturėtų būti skubotas ir neišgvildentas procesas.